

Tea Gudek

Sekularne teme u slikarstvu Trecenta

Sažetak

Članak govori o slikarstvu 14. st. koje se javlja izvan sfere crkvenih naručitelja. Razvoju sekularnog slikarstva Trecenta prethodio je uspon gradova središnje i sjeverne Italije, te uvođenje demokratske vlade u njih. Zbog potreba nove vlasti, kao nova arhitektura nastaju gradske vijećnice, najčešće građene u gotičkom stilu. Zbog potrebe za samoprezentacijom, te određenog natjecanja između gradova, teži se njihovoj što bogatijoj dekoraciji. Nastaju veliki fresko-ciklusi sa novim, svjetovnim temama. Ti ciklusi su ikonografski vrlo složeni, što upućuje na povećano čitanje političkih, filozofskih i literarnih tekstova u ovom razdoblju. U ovome članku dan je pregled nekih primjera sekularnog slikarstva Trecenta, na kojima možemo vidjeti nove teme, te nove naručitelje koji se javljaju – gradske komune.

UVOD

Slikarstvo Trecenta uglavnom je vezano uz Crkvu i njene narudžbe. Na zidovima crkava, u kapelama i krstionicama javljaju se fresko ciklusi kršćanske tematike. Obrađuju teme iz Biblije, živote svetaca, kristološke ili mariološke cikluse. No, u 14. st. javlja se još jedan oblik slikarstva, vezan uz svjetovne naručitelje, izvan samih crkvenih objekata. To su ciklusi fresaka koji se pojavljuju u gradskim vijećnicama ili javnim gradskim građevinama. Tome je prethodio razvoj talijanskih gradova, pogotovo onih u centralnoj Italiji, koji svoj procvat doživljavaju još u 13. st. Postupnim razvitkom demokratske vlade, te rastućom političkom važnošću obrtničke i trgovačke srednje klase, gradovi razvijaju samostalan politički i kulturni život. Rezultat je bio nezavisnost iz nutra, te relativna sigurnost iz vana, čime je potaknuta ekonomija koja je uvjetovala i razvoj arhitekture. Potrebe gradskog života stvorile su gotovo potpuno novu sekularnu arhitekturu, koja je svoju kulminaciju doživjela u gotičkim gradskim vijećnicama središnje i sjeverne Italije. Nove građevine predstavljale su središte zajedničkog života gradskih komuna, u kojima se zatim pojavljuje želja za samoprezentacijom. Osim u samim oblicima arhitekture, ona se počinje pokazivati i u ciklusima fresaka koje nastaju u njima. Sekularne narudžbe slikarstva i kiparstva, u ovom periodu će se uglavnom vezati uz gradske vijećnice.

One pokazuju i važne dosege sekularnog patronatstva u ovim gradovima, iako se može vidjeti da nisu potpuno odvojene od religijskih utjecaja. Osim što u njima nalazimo i prikaze religijske tematike, arhitekti, slikari i kipari koji su radili na njima, radili su i na glavnim vjerskim točkama njihovih gradova. Gradske komune krajem 13. i početkom 14. st., zauzimaju ravnopravno mjesto uz Crkvu i vladare kao naručitelji umjetnosti, jer isti autori rade za komune, pape i kraljeve.

U javnim građevinama ovog perioda slikarstvo ima političko-didaktičku ulogu. Među ostalima, javlja se i nova vrsta gradskog slikarstva-*pittura infamante*, odnosno sramotno slikarstvo. Gradski poglavari koristili su ga kao instrument gradske pravde. Nakon kažnjavanja zločinaca, vlasti bi naredile da se njihova kazna i eventualno smrt, oslikaju jasno i u jarkim bojama na vanjskim zidovima određenih javnih građevina. Čak su postojali zidovi isključivo predviđeni za tu namjenu. Dodavani su im natpisi i simboli, a po firentinskom Ustavu trebalo im je biti pridodano ime kažnjenog i opis krivice. *Pittura infamante* služila je kao oružje u borbi između gradske demokratske vlade i njenih neprijatelja, te postaje političko slikarstvo najčišće vrste. Nažalost, ništa od nje nije nam sačuvano.¹

Teme prikaza koji se susreću u sekularnom slikarstvu ovoga perioda mogu se podijeliti u nekoliko kategorija. U prvom redu su to povjesni i suvremeni događaji, kao što su različiti prikazi bitaka, protjerivanje tiranina iz gradova i sl. Rašireni su i prikazi alegorija i personifikacija kod kojih je najistaknutija političko-didaktička uloga. Tu se mogu svrstati prikazi godišnjih doba, radova po mjesecima i zodijačkih znakova. Ovdje spadaju i prikazi vlasti, kod kojih nalazimo personifikacije vrlina i mana, pa i apstraktnih pojmoveva kao što su *gradska vlast, opće dobro...* U javnim građevinama, kao što je već rečeno, nalaze se i religijski prikazi, u koje spadaju freske svetaca zaštitnika ili Bogorodice. Ovdje se mogu svrstati i prikazi teoloških vrlina, koje se prikazuju uz druge personifikacije vrlina ili mana, najčešće kod prikaza dobre gradske vladavine.

Proučavanjem uzora i izvora ovih tema fresaka, dolazi se do zaključka da se u ovome razdoblju počinju sve više proučavati, ne samo teološki tekstovi, nego i oni političke vrste. Fresko ciklusi alegorijskog sadržaja, pokazuju veliku ikonografsku složenost. Pri njihovom analiziranju, došlo se do zaključka da su se njihovi stvaratelji pozivali na suvremene političke tekstove. Najistaknutiji takav primjer nalazimo u ciklusu *Dobre i loše vladavine* A. Lorenzettija u Palazzo Pubblico u Sieni. Ovdje se očituje i utjecaj lokalnih političkih tekstova, pa i samog sienskog Ustava.

Sekularno slikarstvo Trecenta zato nam je osobito zanimljivo pri upoznavanju tadašnjeg života. Za razliku od slikarstva koje nalazimo u crkvenim građevinama, u onima javne namjene nalazimo najšire

¹ Wieruszowski, H. 1944. *Art and Comune in the Time of Dante*, Speculum, Vol. 19, 23

teme prikaza. U freskama koje prikazuju tadašnje gradove, osim njihove arhitekture, bit će prikazan i način života tadašnjeg čovjeka. Od obrta kojima su se ljudi bavili, do provođenja slobodnog vremena. Preko njih dobivamo uvid u život čovjeka iz 14. st., koji smo do tada mogli upoznati preko književnih i povijesnih zapisa. Upravo zato, ovakve freske nas upoznaju s jednom novom dimenzijom umjetnosti, kulture i života Trecenta.

PREGLED PRIMJERA SEKULARNOG SLIKARSTVA

PALAZZO DELLA RAGIONE, PADOVA

Vremenom procvata Padove smatramo 13. i 14. st. kada zbog razvoja obrta i trgovine dolazi i do političke stabilnosti, koja je pridonijela pojavi novog oblika vladavine, a to je vlast komune. Palazzo della Ragione izgrađena je 1221. g., te je bila prva javna građevina u Padovi. Bila je njeno središte, te mjesto od velike važnosti za grad. Prije nego li su se krajem 13. st. izgradile druge administrativne građevine, u njoj su se nalazili različiti uredi, uključujući i glavno vijeće, te različite sudove. U periodu od približno 1300. do 1310. njena funkcija biti će uglavnom sudbena.

U Velikom salonu koji je smješten na drugom katu palače nalazi se veliki fresko ciklus od preko tri stotine prikaza, koji su raspoređeni u tri trake. Na njemu je uglavnom prikazan astrološki program, a cijeli ciklus je gotovo neistražen. Današnji izgled ove prostorije zapravo nije u skladu s onim iz 14. st. Izvorno je gornji kat palače bio podijeljen u tri dijela, dok su u središnjoj dvorani četiri stupca podržavala rešetkasti krov. Početkom 14. st., u građevinu se uvode dva nova elementa: krovište i dva kata *loggie*, da bi tek u 15. st. cijeli kat postao jedinstveni prostor.²

Više nepogoda je pogodilo ovu palaču, od kojih je najgori bio požar 1420. g. Međutim, kada je dolazilo do oštećenja fresaka, one su radije bile obnavljane, nego li zamjenjivane potpuno novima. Zbog toga nam je i sačuvana njena rana ikonografija, budući da su teme prikaza ostajale iste. Time nam one omogućuju uvid u političku ikonografiju 14. st., pogotovo jer stavljuju u fokus koncept gradske vlasti kroz pravdu.

Unutar dvorane nalazile su se drvene klupe sa stolovima, koje su formirale poluzatvorene prostore uz zidove Salona. Za tim stolovima sjedili su sudski službenici, te su tu primali stranke. U najstarijem dokumentu koji nam svjedoči o dekoraciji Salona (1.6.1271. g.) nalazimo tekst koji govori

² Frojmović, E. 1996. *Giotto's Allegories of Justice and the Commune in the Palazzo della Ragione in Padua: A Reconstruction*, u: Journal of the Warburg and Courtauld Institutes, Vol. 59, 26

da zidovi dvorane trebaju biti ožbukani od strane padovanske komune, a iznad svakoga stola za kojim sjedi gradski službenik, treba biti naslikana neka figura.³ Nije sigurno što su te freske predstavljale, no prepostavlja se da su služile u prepoznavanju različitih tipova sudaca koji su sjedili ispod njih.

Najstarije freske nalaze se u najnižem redu, u kojemu su prikazi različitih sudova, teoloških i kardinalnih vrlina, te niza životinja, međutim, mnogi od ovih prikaza kasnije su preslikani. Iznad ulaza u dvoranu nalazili su se prikazi padovanskih svetaca zaštitnika. Najniža zona, kakva nam se predstavlja danas, rezultat je višestoljetnog prikupljanja i preslikavanja freski.

Između 1306. i 1309. g. dolazi do pregradnje u kojoj se prijašnji drveni krov zamjenjuje novim, koji je bio povišen u odnosu na onaj prvotni. Zbog ovog podizanja krovišta, oslobođa se dodatna ploha zidova koja se zatim preslikava novim freskama. Njih je izvela Giottova radionica, a prikazuju veliki astrološki kalendar, u kojemu su prikazi zodijačkih znakova, mjeseci sa karakterističnim radovima, ljudska zanimanja... Ovdje još nalazimo razne religijske prikaze, gradske grbove, te prikaze koji se odnose na kasniju venecijansku upravu. Budući da nam ništa od ostalog Giottovog sekularnog slikarstva nije sačuvano, preko ovih prikaza možemo se pobliže upoznati s ovom vrstom njegova rada. Iako su neki prikazi kasnije bili preslikavani, teme i približna kompozicija ipak su ostajale iste. No, budući da je ovaj ciklus gotovo neistražen, njegove opsežnije ikonografske i stilске analize tek se trebaju provesti.

PALAZZO PUBBLICO, SIENA

Palazzo Pubblico u Sieni predstavlja bogatu riznicu sekularnog slikarstva, sa brojnim primjerima freski Trecenta. Njena gradnja je započela 1297. g., te je kroz 14. st. dobila velik broj svojih oslika. U ovom radu obradit ćemo freske iz dvije njene prostorije, Sale del Mapamondo, u kojoj se nalazi više zasebnih prikaza. Osim *Maeste* Simonea Martinija, većinom su zastupljeni prikazi bitaka iz sienske vojne povijesti. U Sali delle Pace situacija je drugačija, jer prikazi na njena tri zida čine jednu priču, a predstavljaju alegorijski prikaz dobre i loše gradske uprave.

a) Sala del Mapamondo (Sala del Consiglio)

Nakon bitke kod Montapertija, Siena je proglašila Bogorodicu, ne više samo svojom zaštitnicom, nego i počasnom kraljicom grada.⁴ Simone Martini kao službeni slikar 1315. g. dobiva narudžbu da naslika prikaz Bogorodice na gotičkom prijestolju okruženu svecima i anđelima.

³ Isti, 27

⁴ Wieruszowski, H. 1944. *Art and Comune in the Time of Dante*, Speculum, Vol. 19, 18

Predstavnici gradske vlasti time ju smještaju u gradsku vijećnicu, u centar iz kojega se vlada gradom, mjesto iz kojega potječu sve odluke vezane uz gradsku upravu. Ona ovdje, kao kraljica grada, također može utjecati na sastanke vijeća, tako što će ih nadahnuti da donose mudre odluke.

Ovo nije usamljeni primjer da se prikaz Bogorodice smješta u jednu gradsku vijećnicu. Dvije godine nakon postavljanja *Maeste* S. Martinija u siensku gradsku vijećnicu, i San Gimignano u svojoj novoj vijećnici dobiva gotovo identičan prikaz. Ovdje treba naglasiti da je između gradova postojala određena vrsta kopiranja, pogotovo se manji gradovi ugledaju na veće. Takav je slučaj prisutan i ovdje. Ponovno susrećemo Bogorodicu na gotičkom priestolju, okruženu svitom anđela i svetaca, no ovdje se pojavljuje još jedan lik koji nije prisutan na djelu S. Martinija. To je Nello dei Tolomei, koji je bio gradski podestat u vrijeme kada je slika nastala. Ovdje, se dakle susrećemo i sa likom naručitelja, no koji je tome razlog? Da li on ovdje želi prikazati svoj lik i tako ostati zapamćen kao naručitelj samog djela? Budući da je ovdje ponovno riječ o prikazu Bogorodice unutar jedne gradske vijećnice, te prikazu gradskog podestata unutar nje, možda bi ipak bilo ispravnije tražiti rješenje slično onome u Sieni. Dakle, čovjek koji ima ulogu gradskog vladara, donositelja zakona i odluka vezanih uz gradsko blagostanje, ovdje se stavlja pod Bogorodičinu milost koja će ga na taj način nadahnuti na donošenje pravednih i mudrih odluka. Autori ovog djela su Memmo di Filippuccio i Lippo Memmi koji su bili u rodbinskim vezama sa S. Martinijem, te su se na taj način mogli upoznati sa izgledom njegove *Maeste*, a i sa idejama koje su se preko nje zastupale.

Na zidu nasuprot onome na kojemu se nalazi *Maesta*, nalaze se još dva primjera trećentističkog slikarstva. Freska na gornjem dijelu zida je nastala u čast proslave pobjede iz 1328. g., sienskih i firentinskih trupa nad Castrucciom Castracanijem iz Lucce. Tema prikaza je preosvajanje dviju tvrđava na području Siene od Castracanija. Prikaz je sažet na trenutak kada je Guidoricio da Fogliani, koji je bio zapovjednik sienskih trupa, osvojio prvu utvrdu, te jaše prema drugoj, no nema prikaza njegove vojske. Freska je zapravo simbol gradske moći. Ovakvi prikazi događaja iz gradske povijesti, od kraja 13. st. postaju vrlo brojni.

Tijekom restauracije velike kružne freske *Mappamondo* iz 1345. g., A. Lorenzettija, koja je vršena 1979. i 1980. g., pronađena je jedna starija freska, koja se nalazila ispod ove Lorenzettijeve. Na njoj je prikazan dvorac na brijezu, te dva muška lika u prednjem planu. Freska je u jako lošem stanju, zbog velikih oštećena koja su nastala tijekom kasnijeg preslikavanja izvedenog od Lorenzettija. Kao njen mogući autor nudila su se različita imena, kao što su Duccio, Pietro Lorenzetti, Memmo di Filippuccio, Simone Martini... No njen autorstvo još uvijek nije riješeno.

U ovoj prostoriji bilo je više fresaka sa prikazima bitaka i važnih vojnih zapovjednika iz sienske povijesti. Jedna od najbolje sačuvanih je freska Lippa Vannija *Pobjeda sienskih trupa u Val di Chiani* 1363., naslikana 1364. g. To je monokromatska freska, na kojoj je detaljno prikazana sama bitka. Autor bilježi napredak sienskih vojnika u bitci, te je raspored trupa prikazan gotovo epizodalno duž zida. Izgleda kao grafička kronika samog događaja, a detalji su izrađeni do te mjere da se vojske mogu raspoznati po zastavama svojih zapovjednika.

b) Sala delle Pace (Sala dei Nove)

U ovoj prostoriji nalazi se najkompleksniji ikonografski program nastao u nekoj gradskoj vijećnici u 14. st. Sala delle Pace se nalazi u neposrednom susjedstvu Sale dei Consiglio, pa se smatra da u nekim ikonografskim detaljima prihvata njena rješenja. Međutim, svi prikazi u njoj pripadaju jednoj cjelini, što nije bio slučaj u dosadašnjim primjerima. Na svakom zidu nalazi se po jedna velika freska, okružena širokim, oslikanim okvirom, isprekidanim serijom slikanih medaljona. I veliki prikazi i oslikani okviri su zapravo osmišljeni kao jedinstvena cjelina, te su i teme prikaza u njima zamišljene tako da se nadopunjaju. Ova prostorija se u dokumentima naziva *Sobom devetorice vladara*, pa se smatra da su naručitelji bili Devetorica - odnosno devet službenika koji su u tom periodu predstavljali glavni izvršni odbor sienske gradske uprave. Budući da je ova prostorija bila mjestom njihovih sastanaka, smatra se da je ta njena uloga utjecala i na izbor samih prikaza. Po tome su freske imale moralno-didaktičku ulogu. Na sjevernom zidu, u donjem okviru, je i potpis autora: Ambrogia Lorenzettija.

U Sali delle Pace nalaze se tri velike freske, to su: *Dobra vladavina* na istočnim zidu, *Dobar grad* na sjevernom zidu, te *Loša vladavina i loš grad* na zapadnom zidu. Prostor južnoga zida je otvoren velikim prozorom kroz koji se pruža pogled na Sienu i dio okolnog krajolika.

Prikaz *Dobre vladavine* sačinjava nekoliko skupina likova. S lijeve strane je to grupa Pravde, u kojoj se u sredini nalazi personifikacija Pravde, iznad nje je Mudrost koja drži vagu. S Pravdine desne i lijeve strane nalazi se po jedan anđeo, koji predstavljaju različite tipove pravde. Sa vase se spuštaju sivi i crveni konopac, da bi bili spojeni od trećeg ženskog lika iz ove grupe, koja u svome krilu drži stolarsku brusilicu na kojoj piše Concordia, tako da se tu radi o Slogi. Stolarska brusilica simbolizira činjenicu da za uspjeh grada razlike među stanovnicima moraju biti umanjene, odnosno uklonjene kao da su izbrušene brusilicom. Mudrost je ovdje prikazana kao vrlina koja održava balans vase pravde, te kao izvor iz kojega dolaze konopi slogue. Prisutnost Mudrosti u ovoj grupi bila je izvorom mnogih teorija, ona svakako aludira na to da bi mudrost trebala biti jedan od vodećih principa vlade (Rubinstein). Time bi ona bila i poveznica između božanskog i prirodnog, te ljudskog zakona (T.

Akvinski).⁵ Prikazana je u trenutku kada užad predaje grupi od dvadeset i četiri muškarca, koji se u dostojanstvenoj poverci kreću prema sjedećem muškom liku za čiju ruku je konopac zavezan. Ovaj lik sa svojim žezlom izgleda kao vladar ili sudac, obučen u crno-bijelu odjeću, koja predstavlja boje sienskoga grba. S njegove lijeve i desne strane sjedi šest figura, četiri kardinalne vrline, nadopunjene sa još dvije. Sa lijeva na desno to su: Mir, Hrabrost, Razboritost, Velikodušnost, Umjerenost i Pravda. Grupa vrlina nadopunjena je sa još tri teološke vrline, koje se pojavljuju kao bestjelesne, lebdeće figure, prikazane iznad Vladara, a to su: Milosrđe, Vjera i Nada. U donjem desnom dijelu, kao pandan procesiji od dvadeset i četiri muška građanina pojavljuje se grupa zatvorenika i njihovih naoružanih čuvara.

U *Dobrom gradu* prikazan je panoramski pogled na srednjovjekovni grad i njegovu okolicu. Dva ambijenta su odvojena gradskim zidovima, koji kompoziciju dijele u dva dijela. Sam prikaz grada, sa crvenim zgradama od opeke, katedralnom kupolom, crno-bijelim zvonikom i skulpturom vučice iznad gradskih vrata, ima mnogo sličnosti i sa samom Sienom. Uz samu gradsku arhitekturu, prikazane su i različite ljudske aktivnosti, koje su nužne u jednom dobro ustrojenom gradu. Desno od prikaza grada, prikazana je panorama predgrađa, odnosno sela. U njemu je također prikazan niz ljudskih djelatnosti, vezanih uz obradu zemlje, te uzgoj životinja. Iznad ovog prikaza naslikana je velika ženska figura u letu, koja predstavlja personifikaciju Sigurnosti. U njenom prikazu uočavaju se velike sličnosti sa antičkom krilatom Viktorijom, s iznimkom toga što ona u jednoj ruci drži mala vješala s obješenim čovjekom, a u drugoj svitak sa stihovima. U prikazima nekih radova i u gradu i u selu, vidljivi su prikazi radova po mjesecima, pogotovo onih proljetnih i ljetnih koji su prikazani u gornjem dijelu freske. Uz njih su prikazani i srednjovjekovni obrti.

U *Lošoj vladavini i lošem gradu* prikazi su negativni pandani onima na sjevernom i istočnom zidu. Ovdje se nalazi kombinacija dvije vrste prikaza, personifikacija mana ili apstraktnih načela, te prikaza konkretnih situacija iz gradskog i seoskog života. Budući da je ova freska u poprilično lošem stanju, javlja se problem njene analize, jer je i velik dio oslika izgubljen. Sa desne strane prikazano je sedam personifikacija mana i negativnih aspekata ljudskog ponašanja. Središnja figura, Tiranija, kao pandan Vladaru sa nasuprotnog zida, je najveća, te ima izrazito demonski izgled. Ispod njenih nogu se nalazi Pravda, vezana i sa razbijenom vagom pokraj nje. Ostale, sa lijeva na desno prikazuju Okrutnost, Izdaju, Prijevaru, Bijes, Neslogu i Rat. Iznad centralne figure, u analogiji s tri teološke vrline, nalaze se personifikacije Umišljenosti, Škrtosti i Hvalisavosti. Sa lijeve strane prikazani su loše

⁵ Ur. Norman, D. 1995. *Siena, Florence and Padua: Art, Society and Religion 1280-1400, Volume II, Case Studies*, London, 156

selo i grad. Ljudske aktivnosti u njima su pljačka, tučnjava i sl., a jedina osoba koja u tom lošem gradu nešto radi je kovač koji izrađuje oružje, odnosno instrumente rata. Selo je prikazano kao neobrađeno i opustošeno, na jednom mjestu su prikazane i kuće kako gore. Na istome mjestu koje na istočnom zidu ima Sigurnost, ovdje je naslikan Strah, prikazan kao stara, mršava žena, koja prijeti selu svojim mačem.

Ove glavne teme prikazane na velikim freskama, nadopunjene su nizom manjih prikaza u medaljonima na okvirima, te pratećim tekstovima. Medaljoni su ukomponirani u okvire svih triju fresaka, te imaju oblik četverolistu. U gornjim okvirima prikazane su personifikacije sedam planeta (s pripadajućim zodijačkim znakovima), četiri godišnja doba, te grbovi Siene. U donjim okvirima su personifikacije slobodnih umjetnosti, filozofije i tiranina iz antike. Likovi u njima prikazani su monokromno, na crvenoj podlozi. Ovisno uz koju se fresku nalaze, medaljoni nadopunjavaju njen ikonografski program. Tako su primjerice, u okviru uz Lošu vladavinu i loš grad, u medaljonima prikazani likovi rimskih tiranina Nerona, Domicijana i Karakale. Freske također sadrže velik broj natpisa, unutar samih slikovnih prikaza su na latinskom i narodnom, odnosno talijanskom jeziku, dok su na okviru samo na talijanskom jeziku.

Čak i iz ovako kratkog pregleda prikaza na freskama Sale dei Nove, dobiva se uvid u svu složenost njenog ikonografskog programa. Prema najraširenijem mišljenju (Nicolai Rubinstein) ovdje prikazan političko-filozofski program je pod utjecajem Aristotelovih teorija o pravdi interpretiranih od strane srednjovjekovnih učenjaka i pravnika. No, druga struja (Quentin Skinner) smatra da uzore treba tražiti u lokalnoj političkoj literaturi, koja se počela širiti po talijanskim gradovima početkom 13. st. Njihovi autori su imali više doticaja s rimskim piscima, kao što su Ciceron, Seneca i Salust. Preko prikaza se može upoznati sa političkim tekstovima tog razdoblja, uključujući i radove Tome Akvinskog (posebno „Summa Theologiae“), te neke više lokalne autore kao što je Brunetto Latini („Li livri dou tresor“), te na kraju i sam sienski gradski ustav.⁶ U objašnjenju ikonografije ovih prikaza, javljaju se i vrlo zanimljive teorije, osobito oko lika Vladara. Ispod njegovih nogu nalazi se vuk, koji je simbol grada Siene, a oko glave mu je pisalo C.S.C.V., što bi značilo „grad Siena, grad Bogorodice“. Po tome bi on mogao predstavljati personifikaciju sienske komune, no prema Rubinsteinu on predstavlja i Opće dobro, zbog teksta T. Akvinskog u okviru: „Dobro cijele komune...je bolje i svetije, nego dobro individualca“. Q. Skinner smatra da, osim što prikazuje siensku komunu i opće dobro, prikazuje i tip vlade koju Siena treba izabrati ako želi pratiti pravdu, te imati osigurano opće dobro i blagostanje.

⁶ Ur. Norman, D. 1995. *Siena, Florence and Padua: Art, Society and Religion 1280-1400, Volume II, Case Studies*, London, 157

Ako je ovo točno, onda A. Lorenzetti za ovaj rad nije imao ikonografskih predložaka. Ipak nešto slično je opisao Vasari pri komentiranju izgubljenog Giottova djela u firentinskoj Palazzo del Podesta (danasm Bargello): „u velikoj dvorani naslikao je komunu...u liku suca sa žezlom u ruci, prikazan kako sjedi, a iznad njega je vaga za odluke koje donosi potpomognut s četiri vrline: Hrabrost sa dušom, Razboritost sa zakonima, Pravda sa oružjem i Umjetnost s riječima“.⁷

DUŽDEVA PALAČA

U Duždevoj palači, u Sali del Maggior Consiglio, u 14. st. nalazila se velika freska s prikazom Krunjenja Bogorodice (poznata i kao Raj). Njen autor je Guariento, pripadnik padovanske slikarske škole, koji rad na ovoj fresci započinje 1365. g. To je vrijeme dužda Marca Cornera, koji osim ovoga djela, od Guarienta naručuje još neke radove za Duždevu palaču. Nakon što je izuzetno oštećena u požaru 1577. g., prekrivena je Tintoretovim platnom sa istom temom, te je konačno 1903. g. premještena u Salu dell'Armamento. Iako su rubovi jako oštećeni, sačuvani su barem obrisi njenog crteža, te freska danas izgleda kao fotografiski negativ.

U središtu freske prikazan je Krist kako kruni Bogorodicu. Ispod nje su četiri niše u kojima su prikazani evanđelisti, a oko njih su prikazani anđeli-svirači. Vjeruje se da je freska zapravo predstavljala Nebeski Jeruzalem, jer prijestolje okružuju korovi anđela, patrijarsi, proroci, apostoli i drugi sveci, te svi stoje ili sijede u horizontalnim redovima. Čitav prikaz je flankiran s dva lika, Gabrijelom i Marijom, koji ovdje predstavljaju scenu Navještenja.

Jacobello del Fiore, 1438. g. slika svoje Krunjenje Bogorodice, koje se danas nalazi u Akademiji u Veneciji. Pri usporedbi ovog i Guarientovog prikaza uočavamo velike sličnosti u kompoziciji i rasporedu likova, te je moguće da je ova slika bila izravna kopija Guarientove. Pošto nam je Del Fioreovo Krunjenje Bogorodice poprilično dobro sačuvano možemo donekle dobiti dojam o sjaju Guarientova djela dok se nalazilo u punom sjaju u Sali del Maggior Consiglio.

No, ponovno se postavlja pitanje zašto se ovakva tema nalazi na zidu jedne javne građevine, ovdje Duždeve palače? Tema je sakralna, no već smo i ranije susretali sakralne teme u javnim gradskim palačama. No, ovdje se ne radi toliko o zagovaranju Bogorodičina nadahnuća kroz njen prikaz. Venecija je kroz stoljeća bila poznata po svojoj samoprezentaciji, po stvaranju mita oko sebe, a upravo to čini i ovom freskom. Freska Nebeskog Jeruzalema, koja se nalazi u samoj Duždevoj palači, dakle najznačajnijoj upravnoj građevini Venecije, simbolu njene uprave, želi poručiti da Nebeski

⁷ Isti, 157

Jeruzalem nije ovdje samo na zidu, nego da je Venecija sama taj nebeski Jeruzalem. Venecija, kao raj na zemlji, najuzvišeniji grad, sa najvećim blagostanjem i najistaknutijom poviješću, prezentira se na taj način upravo i preko ovoga prikaza.

CASTELLO DEL BUONCONSIGLIO, TRENT

U ovome dvorcu nalazi se ciklus prikaza dvanaest mjeseci. Prikazi zauzimaju gornju polovicu sva četiri zida u prostoriji, dok se u donjoj zoni nalaze naizmjenično oslikane crvene i bijele vertikalne trake. Svaki mjesec naslikan je u zasebnom okviru, a svaki od njih je omeđen oslikanim spiralnim stupovima. Prikazan je plemićki život, ali i poljoprivredne i pastoralne aktivnosti seoskog stanovništva u skladu sa godišnjim dobima.

Ovo je jedan od najvećih primjera internacionalne kasne gotike. Još uvijek nije riješeno pitanje autorstva ovih fresaka, no autor je vjerojatno češkog podrijetla, a jedan dio povjesničara umjetnosti smatra da se ovdje radi o majstoru Wenceslasu iz Češke, čija prisutnost je dokumentirana u Trentu 1397. g.

PAPINSKA PALAČA, AVIGNON

Izgnanstvo papa između 1309. i 1376. g., pretvorilo je pomalo neznatan Avignon u jednu od najznačajnijih europskih rezidencija. Novu Papinsku palaču su ukrašavali uglavnom talijanski umjetnici, pogotovo oni iz Siene.

U ovoj palači nalazimo još jedan vrlo zanimljiv fresko oslik. Nalazi se u Sobi jelena, koja je služila kao papina prostorija za odmor. Tema ovih prikaza je plemićka strast prema lovu, a nastali su za pontifikata pape Klementa VI., 1342. i 1343. g. Ovo je jedan od najstarijih prikaza prirode ovako velikih dimenzija, ali i ovakve vjernosti. Osim različitih scena lova, prikazane su i detaljno naslikane biljke i životinje. Po stilu freski se vidi da su ih osmislili Talijani, no vrlo vjerojatno su samu izvedbu prepustili svojim francuskim pomoćnicima. Osobito se ističe prikaz na zidu koji jedini nije prošupljen vratima i prozorima. Na njemu dominira prikaz velikog bazena, postavljenog u perspektivi, na kojem su prikazane različite metode pecanja. Kao i kod prikaza ptica i biljaka, i ovdje su prikazane različite vrste riba (čak i delfin).

PORTRETI

U slikarstvu Trecenta poseban dio umjetničkog izražaja čine portreti. Najčešće je riječ o portretima vladara i istaknutih političkih ličnosti. Portreti se za razliku od fresko slikarstva kojim smo se bavili do sada, rade kao štafelajne slike. Na samim portretima vidimo neke karakteristike koje

možemo pratiti i na ostaku slikarstva 14. st., a to su težnja ka realističnosti, obraćanje pažnje na detalje i psihološka individualizacija likova.

Na portretu francuskog kralja Ivana Dobrog, koji je nastao oko 1360. g., a danas se nalazi u muzeju Louvre u Parizu, zapažamo sve ove elemente. Kralj je prikazan u profilu, ispred zlatne pozadine na kojoj je i natpis koji govori o kome je riječ na portretu. Kralj sa blagim izrazom na licu, obučen je u crnu haljinu sa bijelim ovratnikom. Na sebi nema nikakvih znakova kraljevske vlasti, pa da nam natpis ne govori o kome je riječ, vjerojatno ne bismo pomicali na osobu kraljevskog ranga.

Nešto drugačiji je Portret vojvode Rudolfa IV. Austrijskog, koji je bio izložen na njegovom grobu u katedrali sv. Stjepana u Beču. Riječ je o prvom poznatom polufrontalnom portretu na Zapadu. U ovome portretu je vidljivo da se radi o vladaru, zbog njegove minuciozno ukrašene zlatne krune, te jednako bogato ukrašene vojvodine odjeće. Pozadina je tamna, gotovo crne boje, te se gubi zlatna pozadina iz prijašnjeg portreta. Lice je naslikano potpuno realistično, čak do te mjere, da je slikar prikazao i začetke facioplegije⁸ ovoga vladara.

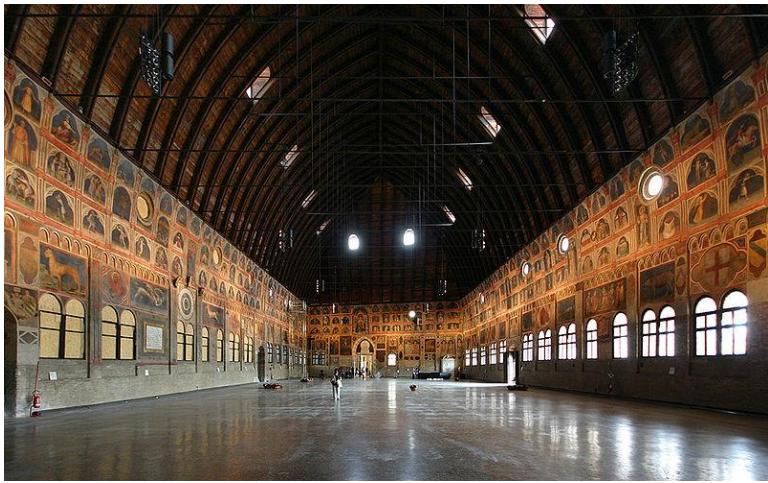
ZAKLJUČAK

U ovom radu upoznali smo se s nekim od najistaknutijih primjera sekularnog slikarstva nastalog u 14. st. Preko njih dobivamo uvid u teme koje su drugačije od onih koje susrećemo u sakralnom slikarstvu. Upoznaju promatrače i sa načinom života tadašnjeg čovjeka, od zanimanja kojima se bavio do zabave. Osim toga, bitna značajka ovoga slikarstva je i to da su njeni autori najistaknutiji umjetnici tog razdoblja. To su isti autori čija djela pronađemo i u crkvama tih gradova, te se time gradske komune pokazuju kao istaknuti naručitelji. Da bi mogle naručiti djela tih autora morale su imati dovoljno novca i utjecaja, što nam pokazuje i snagu tih gradova koja je narasla u 14. st. Također, preko složenih ikonografskih programa pokazuje se i pojačano čitanje tekstova, koje se zatim manifestira u samim prikazima. Time nam se gradske komune pokazuju kao novi faktor na umjetničkoj sceni ovoga razdoblja, kao njen naručitelj. I same teme, koje imaju novi karakter, predskazuju novi stil koji će se uskoro javiti u umjetnosti - renesansu, čiji će nositelj postati upravo viši sloj građana koji je potaknuo i razvoj sekularnog slikarstva u Trecentu.

⁸ Bolest koja se manifestira kroz paralizu jednog dijela lica

POPIS LITERATURE:

1. Frojmovič, E. 1996. *Giotto's Allegories of Justice and the Commune in the Palazzo della Ragione in Padua: A Reconstruction*, u: Journal of the Warburg and Courtauld Institutes, Vol. 59, str. 24-47
2. Ur. Norman, D. 1995. *Siena, Florence and Padua: Art, Society and Religion 1280-1400, Volume II, Case Studies*, London
3. Ur. Romanelli, G. 1997. *Venice: Art and Architecture*, Volume I, Cologne
4. Sinding-Larsen, S. 1974. *Christ in the Council Hall, Studies in the Religious Iconography of the Venetian Republic*, Rim
5. Sinding-Larsen, S. 1984. *The Paradise Controversy: A Note on Argumentation*, Interpretazioni veneziane : studi di storia dell'arte in onore di Michelangelo Muraro / a cura di David Rosand. – Venezia : Arsenale Editrice, 363-370
6. Wieruszowski, H. 1944. *Art and the Comune in the Time of Dante*, u: *Speculum*, Vol. 19, No. 1, 14-33
7. *** 2003. *I Protagonisti dell'Arte Italiana, Dal Gotico al Rinascimento*, Firenze

Sl. 1. Pogled na unutrašnjost Grand Salona u Palazzo della Ragione, Padova
(izvor: www.rosscaldwell.com)

Sl. 2. Zid u Sali del Mapamondo, Palazzo Pubblico, Siena, freska Simonea Martinija Guidoriccio da Fogliano i Dvorac na brijezu nepoznatog autora
(izvor: www.wga.hu)

Sl. 3. Simone Martini: *Maesta*, Sala del Mapamondo, Palazzo Pubblico, Siena (izvor: www.wga.hu)

Sl. 4. Memmo di Filippuccio i Lippo Memmi: *Maesta*, gradska vijećnica, San Gimignano
(izvor: www.wga.hu)

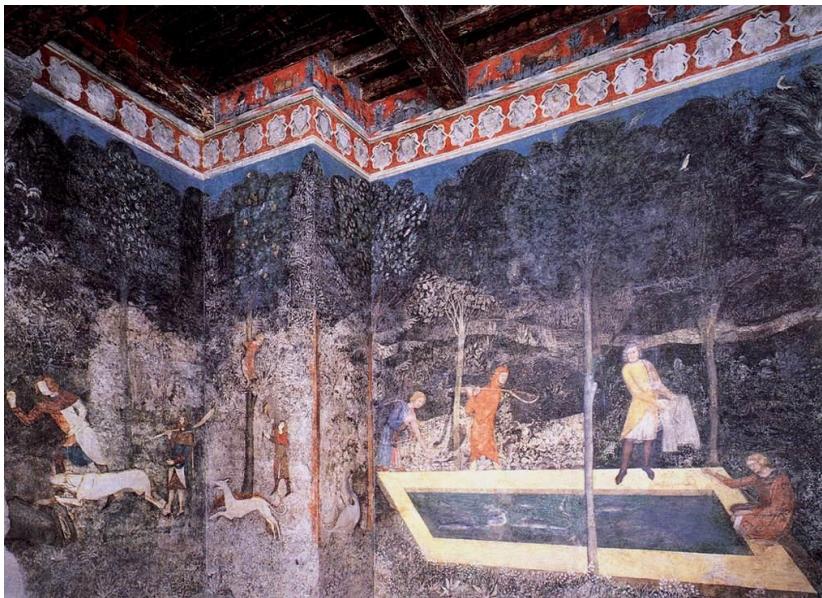

Sl. 5. Sala dei Nove, Palazzo Pubblico, Siena, Prikazi dobre i loše vladavine Ambroglia Lorenzettija (izvor: www.wga.hu)

Sl. 6 Jacobello del Fiore: Krunjenje Bogorodice, 1438. (izvor: www.wga.hu)

Sl. 7. Prikaz dvanaest mjeseci, Castello del Buonconsiglio, Trent (izvor: www.wga.hu)

Sl. 8. Soba jelena, Papinska palača, Avignon (izvor: www.wga.hu)

Sl. 9. Portret Ivana Dobrog, francuskog kralja, c. 1360., drvo, 60 x 44 cm, Louvre, Pariz
(izvor: www.wga.hu)

Sl. 10. Portret vojvode Rudolfa IV. Austrijskog, 49x31 cm, 1360.-1365., originalno u katedrali sv. Stjepana, Beč (izvor: www.wga.hu)